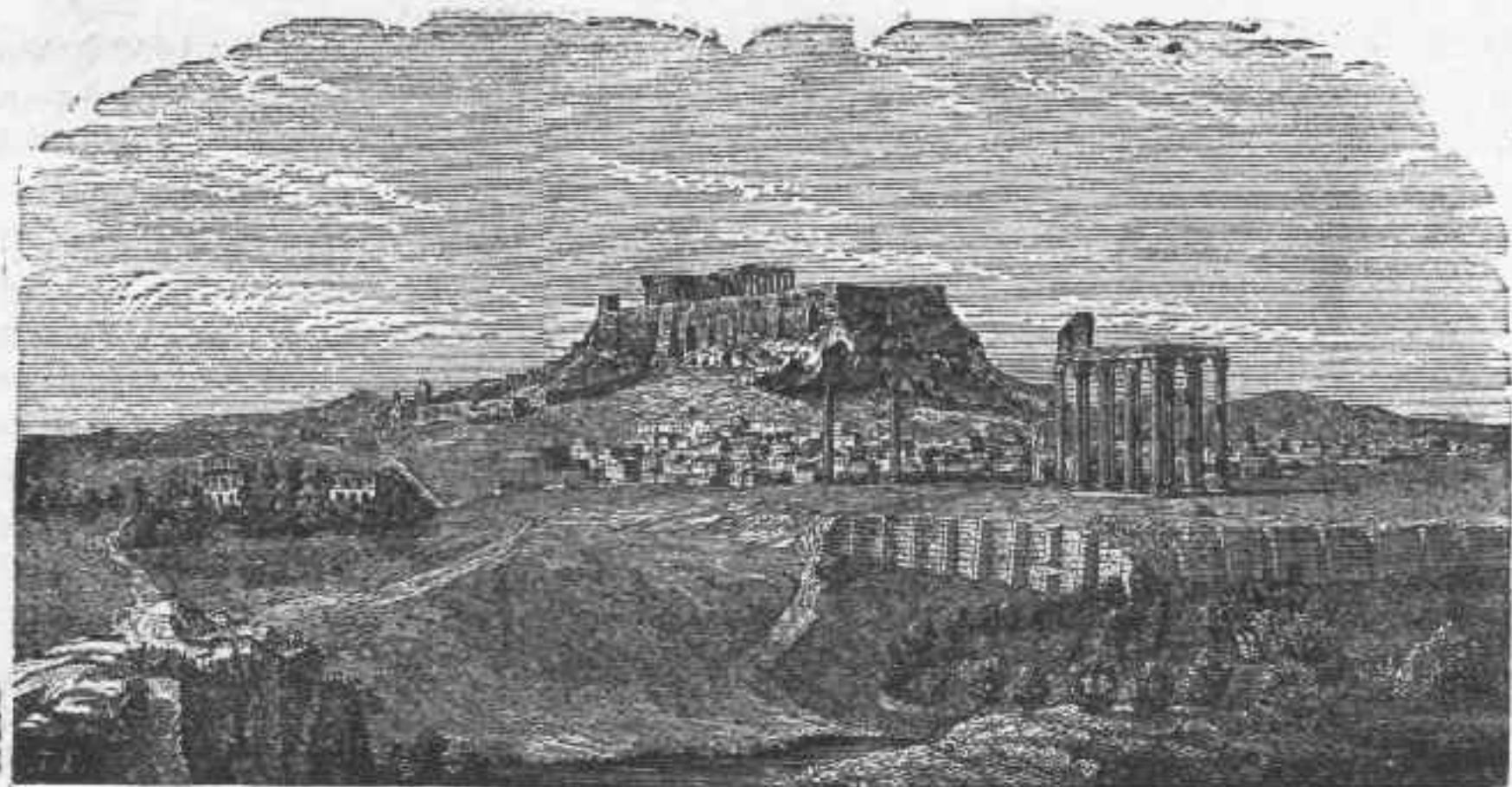

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΙΟΥΛΙΟΥ, 1867.

ΤΟΜΟΣ ΙΗ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 415.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΣΥΝΕΡΧΕΣΘΑΙ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΖΕΣΘΑΙ.

Α΄.

Το δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι τοὺς πολίτας (α) εἶναι συμφυὲς τῷ συνταγματικῷ πολιτεύματι, καθ' ὃ δέον νὰ συσκέπτωνται καὶ συμπράττωσιν οἱ πολῖται περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἐκυτῶν ἀντιπροσώπων· εἶναι δὲ καὶ ἀναγκαῖον εἰς ἐνάσκησιν τοῦ δικαίωματος τοῦ ν' ἀναφέρωνται καὶ πολλοὶ ὁμοῦ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν Βουλὴν. Ὅθεν καὶ τοι μὴ ῥητῶς ὑπὸ τοῦ παλαιοῦ ἡμῶν συντάγματος μνημονεύμενον, τὸ δικαίωμα τοῦτο ἴσχυε καὶ ὑπὸ τὸ κράτος αὐτοῦ. Καὶ ἐν Γαλλίᾳ τὸ δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι ἐθεωρεῖτο ὡς ἰσχύον ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, γενομένης διαστολῆς τοῦ δικαίωματος τοῦ συνέρχεσθαι ἀπὸ τοῦ δικαίωματος τοῦ

συνεταιρίζεσθαι καὶ τιμωρουμένων διὰ πρᾶξιαις τοῦ 291 ἄρθρου τοῦ ποινικοῦ κώδικος καὶ τῶν διατάξεων τοῦ ἀπὸ 10 Ἀπριλίου 1834 νόμου μόνον τῶν χάριν συνεταιρισμοῦ συνερχομένων· τοῦτο δὲ ῥητῶς ἐδήλωσεν ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς ὁ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης ὑπουργός, κατὰ τὴν περὶ τοῦ εἰρημένου νόμου συζήτησιν, διὰ τῶν ἐξῆς· «Ποιοῦμεν νόμον κατὰ τῶν συνεταιρισμῶν καὶ οὐχὶ κατὰ τῶν τυχαίων καὶ προσκαίρων συναθροίσεων, τῶν προτιθεμένων τὴν ἐνάσκησιν συνταγματικοῦ τινος δικαίωματος (α). Καὶ τῷ ὄντι ἄλλο ἐστὶ τὸ δικαίωμα τοῦ συνεταιρίζεσθαι, καὶ ἄλλο τὸ τοῦ συνέρχεσθαι ἐκτάκτως ἄνευ προσυμφωνημένου τινὸς σκοποῦ. Οἱ συνεταιρισμοὶ πολλῶ μείζονας πρέχουσι κινδύνους, διότι προϋποθέτουσι διαρκῇ συνεννόησιν πρὸς ἐπιδιώξιν σκοποῦ ἐκ τῶν προτέρων ὁρισμένου, οἳκὶ εἰσιν αἱ πολιτικαὶ ἐταιρίαι καὶ οἱ σύλλογοι (clubs) αὐτῶν, ἐν ᾧ τὸ συνέρχεσθαι ἀπλῶς πολλοὺς τινες καὶ βουλευέσθαι ἄνευ συστηματικῆς τάξεως, ἄνευ ὁρισμένων τρόπων καὶ τύπων, εἶναι πολλάκις τυχαῖον, μὴ περιοδικὸν καὶ πρόσκαιρον (β). Ἄρα ἀνάγκη ἄλλοι νόμοι νὰ ρυθ-

(α) Περὶ αὗ διαλαμβάνει τὸ 10 ἄρθρον τοῦ συντάγματος τάδε· «Οἱ Ἕλληνες ἔχουσι τὸ δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι ἡσυχῶς καὶ ἀπλῶς· μόνον εἰς τὰς δημοσίας συναθροίσεις δύναται νὰ παρίσταται ἡ ἀστυνομία. Αἱ ἐν ὑπαίθρῳ συναθροίσεις δύνανται νὰ ἀπαγορευθῶσιν, εἴν ὡς ἐκ τούτων ἐπικηται κίνδυνος εἰς τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν.»

(α) Serrigny, droit public, I, σελ. 486. Καὶ ὁ νεοεὐδίσκαλος Μαρξιστὸς ἐξηγῶν τὸ συλλεπτικὸν δόγμα, δι' οὗ ἀπηγορεύοντο παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις αἱ πολιτικοὶ συνεταιρισμοί, λέγει, ὅτι δὲν ἀπαγορεύονται καὶ αἱ ἀπλᾶς συναθροίσεις, ἐκτὸς ἂν δι' αὐτῶν καλύπτεται ἀθέμιτός τις ἐταιρία.

(β) Τοῦτο εἶναι τὸ καλούμενον ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν meeting,

ρυθμίζωσιν έκτέρου δικαίωματος τὴν ἐνάσκησιν.

Τὰ πλείστα συντάγματα καθιεροῦσι ῥητῶς τὸ τοῦ συνέρχεσθαι δικαίωμα. Ἐν Γαλλίᾳ ἡ συνταγματικὴ Συνέλευσις διεκήρυξε διὰ νόμου τῆς 13—19 νοεμβρίου 1790, «ὅτι οἱ πολῖται κέκτληται τὸ δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι ἡσύχως καὶ ἄνευ ὀπλων, πρὸς δὲ καὶ τοῦ σχηματίζειν πρὸς ἀλλήλους ἐλευθέρως ἑταιρίας, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς τηρήσεως τῶν νόμων, τῶν διεπόντων πάντα τοὺς πολῖτας.» Κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἡ τῆς Συνελεύσεως πλειονότης ἀντιπολιτευομένη τὴν βασιλείαν, ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῶν ἀρξαιμένων νὰ σχηματίζωνται ἀτομικῶν ἑταιριῶν (clubs), συμμεριζομένων τὰς ἀναμορφωτικὰς αὐτῆς ἰδέας· ἀφοῦ ὁμῶς ἐπαγίωσε τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς διὰ τῆς ἐξασθενίσεως τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, εἶδεν ἐκυτὴν σφόδρα παρενοχλουμένην καὶ ἐπηρεαζομένην ὑπὸ τῶν τοῦ λαοῦ ἑταιριῶν, διὸ καὶ ἀφῆρσε, διὰ τοῦ νόμου τῆς 18—22 μαΐου 1791, τὸ δικαίωμα τοῦ συλλέγεσθαι ἀναφέρεσθαι καὶ τοῦ τοιχοκολλᾶν ἀποφάσεις γενομένας ὑπὸ συναθροίσεων τοῦ λαοῦ· τὸ δὲ σύνταγμα τοῦ 1791 παρέλειπεν ὅλως τὰ περὶ τοῦ συνεταίριζεσθαι, ἀποφανθὲν μόνον, «ὅτι εἶναι ἐλεύθεροι οἱ πολῖται νὰ συνέρχωνται ἡσύχως καὶ ἄνευ ὀπλων, συμμορφούμενοι πρὸς τοὺς ἀστυνομικοὺς νόμους.» Καὶ ὁμῶς δὲν ἐσώθη ἡ Γαλλία ἐκ τῶν δεινῶν ἀτοπημάτων, τῶν προκυψάντων ἐκ τῶν παρὰ τὸ σύνταγμα ἰδρυθέντων πολιτικῶν συλλόγων, εἰμὴ μόνον μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ρόβεσπιέρου. Τὸ σύνταγμα τοῦ 1795, ἐκδοθὲν ὑπὸ τὰς ἐντυπώσεις τῶν ἀτοπημάτων τούτων, περιέστειλε τὰς συναθροίσεις καὶ τοὺς συνεταϊρισμούς· τὸ δὲ 291 ἄρθρον (α) τοῦ ἐκδοθέντος τῷ 1810 ποινικοῦ κώδικος διέταξεν, «ὅτι οὐδεὶς συνεταϊρισμὸς πλειόνων τῶν εἴκοσι προσώπων, σκοπὸν ἔχων τὸ συνέρχεσθαι τὰ πρόσωπα ταῦτα καθ' ὠρισμένας ἡμέρας, καὶ τὸ συσκέπτεσθαι περὶ θρησκευτικῶν, φιλολογικῶν, πολιτικῶν ἢ ἄλλων ἀντικειμένων, δύναται νὰ σχηματισθῇ ἄλλως ἢ τῇ συγκαταθέσει τῆς κυβερνήσεως καὶ ὑπὸ τοὺς ὅρους, οὓς ἠθέληεν εὐδοκήσῃ ἡ δημοσία ἐξουσία νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὴν ἑταιρίαν» συνεπληρώθη δὲ καὶ ἐπεξηγήθη διὰ τοῦ ἀπὸ 40 ἀπριλίου 1834 νόμου (β). Τὸ δὲ σύνταγμα τοῦ 1848 ἀνεγνώρισεν εἰς τοὺς πολῖτας τὸ δικαίωμα τοῦ συνεταίριζεσθαι ἡσύχως καὶ ἀόπλως καὶ τοῦ ἀ-

ναφέρεσθαι. Τέλος, τὸ σύνταγμα τοῦ 1852 διαλαμβάνει μόνον περὶ τοῦ δικαίωματος τῶν πολιτῶν τοῦ ποιεῖν ἀναρροὰς πρὸς τὴν Γερουσίαν, πᾶσα δὲ συνάθροισις καὶ πᾶς συνεταϊρισμὸς ὑπόκειται, ἐπὶ αὐστηραῖς ποιναῖς, εἰς τὴν προηγουμένην τῆς ἀρχῆς ἄδειαν καὶ τὴν ἐπίβλεψιν αὐτῆς (α).

Ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι τοὺς πολῖτας ἐν meeting καὶ συσκέπτεσθαι δι' ἀγορεύσεων εἶναι ἀπόλυτον. Οὐχὶ σπανίως ἀναφάνεται ἐν ἡ πλείονα πρόσωπα, φέροντα ἀναφορὰν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον καὶ συγκαλοῦντα τοὺς πολῖτας πρὸς συζήτησιν καὶ ὑπογραφὴν, ἀφοῦ ὁμῶς ἀγγελθῇ ὁ τόπος καὶ ἡ ὥρα τῆς συναθροίσεως εἰς τὴν ἀστυνομίαν, ἵνα διατηρηθῇ ὑπ' αὐτῆς ἡ τάξις. Τοσοῦτον ὁμῶς σέβας ἀποδίδεται ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ πρὸς τὸν νόμον, ὥστε ἀρκεῖ ἡ τῆς ἀστυνομικῆς βλάβου ἐπίδειξις, ὅπως συνήθως καταπαυθῇ πᾶς θόρυβος (β). Ἐν Βελγίῳ τὸ 19 ἄρθρον τοῦ συντάγματος ὀρίζει, «ὅτι οἱ Βέλγοι ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ συνέρχωνται ἡσύχως καὶ ἄνευ ὀπλων, συμμορφούμενοι πρὸς τοὺς νόμους, οἵτινες δύνανται μὲν νὰ κανονίζωσι τὸ δικαίωμα τοῦτο, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ ὑποβάλλωσιν αὐτὸ εἰς προηγουμένην ἄδειαν· ἡ διάταξις ὁμῶς αὕτη οὐδόλως ἐφαρμόζεται εἰς τὰς ἐν ὑπαίθρῳ συναθροίσεις, αἵτινες ὑπόκεινται ὅλως εἰς τοὺς ἀστυνομικοὺς νόμους.» Ἐν Ἰταλίᾳ τὸ 32 ἄρθρον τοῦ συντάγματος τοῦ 1848 ἀναγνωρίζει «τὸ δικαίωμα τῆς ἡσύχως καὶ ἄνευ ὀπλων συναθροίσεως τῶν πολιτῶν κατὰ τοὺς νόμους, οἵτινες δύνανται νὰ κανονίζωσι τὴν ἐνάσκησιν αὐτοῦ, αἱ δὲ ἐν ὑπαίθρῳ συναθροίσεις ὑπόκεινται εἰς τοὺς ἀστυνομικοὺς νόμους.» Ὁμοίως καὶ τὰ τῆς Ὁλλανδίας καὶ Δανίας συντάγματα ἐπιτρέπουσι τὰς συναθροίσεις. Τὸ δὲ τῆς Πρωσίας σύνταγμα λέγει, «ὅτι πάντες οἱ Πρωσσοὶ δικαιοῦνται νὰ συνέρχωνται ἐν εἰρήνῃ καὶ ἄνευ ὀπλων, ἄνευ προηγουμένης ἀδείας τῆς ἀρχῆς, ἐντὸς κεκλεισμένων τόπων· ἡ διάταξις αὕτη δὲν ἐπακτείνεται καὶ ὑπὲρ τῶν γινομένων ἐν ὑπαίθρῳ συναθροίσεων, αἵτινες δὲν ἐπιτρέπονται ἄνευ ἀδείας τῆς ἀρχῆς» τὸ

(α) Ἐπὶ τῶν ἐν Παρισίοις βουλευτικῶν ἐκλογῶν τοῦ 1864 συνάθροισίς τις, ἣν εἶχε προκαλέσῃ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ὁ Γαρνιέ-Παγῆς, εἰς τῶν ὑποψηφίων, διαλύθη ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας, ὑπεβλήθη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Γαρνιέ-Παγῆς εἰς ποινικὴν καταδίωξιν!

(β) Ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅταν ἡ συνάθροισις καταστῇ θορυβώδης καὶ ἀπειλῇ τὴν δημοσίαν τάξιν, δικαιοῦται ἡ ἀστυνομικὴ ἐξουσία νὰ ποιήσῃ χρῆσιν τοῦ Riot act, ἀναγκάσκουσα τὴν ἐξῆς προκήρυξιν. «Ὁ κύριος ἡμῶν καὶ κυρίαρχος Βασιλεὺς παραγγέλλει καὶ διατάττει εἰς πάντας τοὺς συναθροισθέντας νὰ διαλυθῶσι παραχρῆμα καὶ νὰ ἐπανέλθωσιν ἡσύχως εἰς τὰς οἰκίας των ἢ εἰς τὰ νόμιμα αὐτῶν ἔργα, ἐπὶ ταῖς ποιναῖς ταῖς ὀριζομέναις, διὰ τοῦ ἐκδοθέντος κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου νόμου, πρὸς κατάπαυσιν τῶν ἀταξιῶν καὶ τῶν θορυβωδῶν συναθροίσεων. Ὁ Θεὸς σώσει τὸν Βασιλέα!» Ἄν δὲ ἐντὸς μιᾶς ὥρας δὲν διαλυθῇ ἡ συνάθροισις, γίνεται χρῆσις τῆς βίας καὶ συλλαμβάνονται οἱ ἀνθιστάμενοι.

συνάθροισις τυχαία. Περὶ δὲ τῶν clubs θέλομεν ἀκριβέστερον διαλάβῃ ἐν τοῖς κατωτέρω.

(α) Εἰς ὃ ἀντιστοιχοῦσι κατ' ἄλλην γενικωτέραν ἑκφράσιν τὰ ἄρθρα 212 καὶ ἐπ. τοῦ ἡμετέρου ποινικοῦ νόμου.

(β) Ὁ νόμος οὗτος λέγει, «ὅτι αἱ διατάξεις τοῦ 291 ἁρθρου τοῦ ποινικοῦ κώδικος εἰσὶν ἐφαρμοστέαι εἰς τοὺς ἐκ πλειόνων τῶν εἴκοσι προσώπων συνεταϊρισμούς, ἔτι καὶ ἂν εἰ συνεταϊρισμοὶ οὗτοι διακρίνῃται εἰς τμήματα μικροτέρου ἀριθμοῦ καὶ δὲν συνέρχωνται καθ' ἑκάστην ἢ καθ' ὠρισμένας ἡμέρας.»

δὲ γερμανικὸν τῆς αὐτοκρατορίας σύνταγμα τοῦ 1847 ἔλεγεν. «Οἱ Γερμανοὶ ἔχουσι τὸ δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι ἐν εἰρήνῃ καὶ ἄνευ ὤπλων, πρὸς τοῦτο δὲ δὲν ἀπαιτεῖται ἰδιαιτέρα ἄδεια. Τοῦ λαοῦ συναθροίσεις ὑπὸ ἐλεύθερον οὐρανὸν δύνανται, ἐπικειμένου κινδύνου, νὰ ἀπαγορεύωνται χάριν τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἀσφαλείας.» Καὶ τὸ τῆς Αὐστρίας σύνταγμα ὑπὸ περιορισμούς τινας ἐπιτρέπει τὰς συναθροίσεις, ὡς θέλομεν ἰδῆ κατωτέρω. Τοῦναντίον ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ, ὡς καὶ ἐν Ἑλβελίᾳ, οὐδὲν πρόσκομμα ὑφίσταται εἰς τὸ νὰ συνέρχωνται οἱ πολῖται πρὸς συνδιάσκεψιν καὶ προσυπογραφὴν ἀναφορῶν.

Πλὴν τῆς διὰ τῶν βιβλίων καὶ τῶν ἐφημερίδων συγκοινωνίας τῶν ἰδεῶν, συντελεστικὸν εἰς ἐξέτασιν τῶν δημοσίων πραγμάτων καὶ σύσκεψιν περὶ αὐτῶν εἶναι, ὡς προείρηται, καὶ τὸ νὰ συνέρχωνται οἱ πολῖται καὶ νὰ συζητῶσι τὰ περὶ αὐτῶν· ἀποβαίνει δὲ ἀναγκαιὸν τὸ ἔργον τοῦτο προκειμένου περὶ ἐκλογῆς τῶν καταλλήλων ὡς βουλευτῶν προσώπων καὶ περὶ ἐξελέγξεως τῆς διαγωγῆς τῶν διατελεσάντων ἤδη βουλευτῶν· καθόλου δὲ συντελεῖ εἰς μόρφωσιν τῶν συνταγματικῶν ἠθῶν, δι' ὧν ἀναπτύσσεται ἡ τοῦ καθήκοντος συναίσθησις καὶ παράγεται ὁ δημόσιος βίος, ὁ ἀναδεικνύων ἰσχυροὺς καὶ ὑπερηφάνους χαρακτῆρας. Ὅπου δὲν ὑπάρχουσι πολιτικαὶ πεποιθήσεις, ἅς μόνον τὰ συνταγματικὰ ἦθη καὶ ὁ δημόσιος βίος ἐντίκτουσιν, ἐκεῖ εὐκόλως ἢ τε ἐκτελεστικὴ ἐξουσία καὶ ἡ δημαγωγία δύνανται καὶ τὰς βουλευτικὰς ἐκλογὰς νὰ ἐπηρεάζωσι καὶ τὸ περὶ τῆς διαγωγῆς τῶν ἐν τοῖς πράγμασι δημοσίων πνεῦμα ν' ἀποπλανῶσι. Τί καλὸν δύναται τις νὰ προσδοκᾷ ἐν λεγομένη ἀντιπροσωπικῇ πολιτείᾳ, ἐν ᾗ ἕκαστος πολίτης πᾶν φρόντισμα καὶ πᾶν συμφέρον ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐστία περικλείει; Ἀλλ' ὅμως τὸ νὰ συνέρχωνται πλήθη πολιτῶν καὶ νὰ βουλευόμενοι δημοσίᾳ περὶ πολιτικῶν πραγμάτων, δημηγοροῦντα ἐν ὑπαίθρῳ, παραδεχόμενα ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν λύσιν ἐπὶ ζητήματός τινος, ὑπογράφοντα ἀναφορὰν καὶ προσάγοντα αὐτὴν ἀθρόως εἰς τὴν Βουλὴν ἢ τὸν Βασιλέα, ἐνδέχεται ἴσως νὰ ᾔηται ἀκίνδυνον μόνον ἐν χώραις, ἐν αἷς ἡ τῆς ἐλευθερίας ἰδέα στενῶς μετὰ τῆς ἰδέας περὶ τάξεως καὶ ἰσχύος τοῦ νόμου συνέχεται. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ, πλειστάκις, ὡς θέλομεν ἰδῆ κατωτέρω, ἠπειλήθη ἡ δημοσία τάξις καὶ ἀσφάλεια ὑπὸ πολυπληθῶν συναθροίσεων τοῦ λαοῦ, ὑποκινηθεῖσιν ὑπὸ πολιτικῶν μερίδων ἢ ὑπὸ δημαγωγῶν. Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτά εἰσιν ἐξαιρέσεις· συνήθως δὲ ὅταν πολιτικόν τι ζήτημα ἀπασχολῇ τὰ πνεύματα, ζητοῦσι πολῖταί τινες παρὰ τοῦ Sériff νὰ ὀρίσῃ οὗτος τόπον τινὰ πρὸς συνάθροισιν (meeting) καὶ, δοθείσης ἢ μὴ δοθείσης τῆς ἄδειας, συνέρ-

χονται ἐν κενῷ τινι τῆς πόλεως τόπῳ, μηδενὸς ἀποκλεισμένου, διορίζεται πρόεδρος τις τῆς συναθροίσεως, σχηματίζεται βῆμά τι ἐπὶ ὑψώματος ἢ ἐπὶ ἀνεστραμμένης ἀμάξης, καὶ ἄρχονται ἀγορεύοντες οἱ ῥήτορες, μεθ' ὧς τίθεται ὑπὸ τῶν ἀγορευσάντων τὸ ζήτημα πρὸς λύσιν, οἱ δὲ περισσώτεροι ἀποφαινόμενοι περὶ αὐτῆς κατὰ πλειονοψηφίαν δι' ἀνατάσεως τῆς χειρὸς, ἢ προσυπογράφουσιν ἀναφορὰν πρὸς τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην Βουλὴν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ μέγας τῆς ἱρλανδίας δημαγωγὸς Ὁκονέλλος κατώρθωσε διὰ τοιούτων συναθροίσεων νὰ συγκεντρώσῃ ἐν ἑαυτῷ τελικάυτην ἐπιρροήν, ὅπως ἡ ἱστορία οὐδὲν ἄλλο ἀνάλογον παρέχεται παράδειγμα· περιέτρεχε τὴν ἱρλανδίαν παρκαλουθούμενος ὑπὸ μυριάδων πολιτῶν καὶ αἰωνίως δημηγορῶν πρὸς αὐτούς· οὐκ ὀλίγον δὲ ἐπηρεάσθησαν αἱ Βουλαὶ ἐκ τῶν πολυπληθῶν τούτων συναθροίσεων καὶ ἐκ τῆς κληθείσης Καθολικῆς Ἐταιρείας εἰς τὸ νὰ ψηφίσωσι τῷ 1829 τὴν Καθολικὴν Μεταρρύθμισιν. Ἐν τούτοις εἶναι βέβαιον, ὅτι τοιοῦτο δικαίωμα ἐπιτρεπόμενον ἄνευ περιορισμῶν, μάλιστα δὲ παρὰ μεσημβρινοῖς λαοῖς, δύναται νὰ ἐπενέγκῃ τὴν κατάλυσιν πάσης κυβερνήσεως· παράδειγμα δ' ἔστωσαν οἱ ἐπὶ τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως σύλλογοι (clubs), καὶ ἰδίως ὁ τῶν ἱακωβίνων, περὶ ὧν ἐροῦμεν ἐν 58 ἄρθρῳ.

Ἡ διάταξις τοῦ 10 ἁρθροῦ τοῦ ἡμετέρου συντάγματος, καλῶς ἐφαρμοζομένη, δὲν εἶναι παράλογος· διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν δὲν ἀπαιτεῖ προηγουμένην τῆς ἀρχῆς ἄδειαν, τὴν ἀποκλείουσιν τὴν ἰδέαν τοῦ δικαίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρέχει τῇ ἀρχῇ τὴν ἐξουσίαν νὰ ἀπαγορεύσῃ ἢ διαλύσῃ τὰς ἐν ὑπαίθρῳ συναθροίσεις, ἐὰν ἐντεῦθεν ἐπίκειται κίνδυνος διαταράξεως τῆς κοινῆς ἀσφαλείας, τὰς δὲ ἐν δημοσίῳ τόπῳ συναθροίσεις, οἷαν ἐν λέσχῃ ἢ ξενοδοχείῳ ἢ καφενείῳ, ἀνατίθουσιν εἰς τὴν ἐπιτήρησιν τῆς ἀστυνομίας, τῆς δικαιουμένης νὰ καταδιώξῃ τοὺς μεθ' ὧν πλὴν προσερχομένους ἢ θόρυβον καὶ ἄλλας παρεκτροπὰς τοῦ δικαίου ποιοῦντας. Καὶ τῷ ὅτι κατὰ τὸ ἄρθρον τοῦτο, πολῖται μηδὲν διὰ προηγουμένης σχέσεως συνδεόμενοι, δύνανται νὰ συνέλθωσιν ἐκτάκτως εἴτε ἐν ἰδιωτικῇ οἰκίᾳ, εἴτε ἐν δημοσίῳ καταστήματι, εἴτε ἐν ὑπαίθρῳ, ὅπως συζητήσωσιν ἀντικείμενόν τι καὶ συσχεθῶσιν ἐπ' αὐτοῦ ἡσύχως καὶ ἄνευ ὤπλων. Καὶ εἰς μὲν τὰς ἐν ἰδιωτικῇ οἰκίᾳ συναθροίσεις οὐδόλως δύναται νὰ ἐπέμβῃ ἡ ἀστυνομία, παραδιάζουσα τὸ τῆς οἰκίας ἄσυλον· δικαιοῦται δὲ μόνον νὰ προσέχῃ μὴ φέρωσιν οἱ συνελθόντες ὄπλα, ἄλλως νὰ καταμηνύσῃ αὐτοὺς, πρὸς δὲ μὴ διαταράττωσι διὰ κρυγῶν τὴν κοινὴν ἢ οἰκιακὴν εἰρήνην, ὀφείλουσα ἄλλως νὰ καταμηνύσῃ αὐτοὺς ἢ, τοῦ θορύβου ἐξακολουθοῦντος, καὶ νὰ ἐπέμβῃ πρὸς κατάπυσιν αὐτοῦ κατὰ τὰς κοινὰς τῆς νομοθεσίας δια-

τάξεις· ἂν ὅμως συναθροίσαις τοιαῦται ἐπαναλαμβάνωνται ὑπὸ τῶν αὐτῶν προσώπων ἐν τῇ αὐτῇ ἢ ἄλλῃ οἰκίᾳ, ὀφείλει ἡ ἀστυνομία νὰ προσέχη μὴ καλύπτεται ἀντὶ τυχαίας συναθροίσεως συναιτηρισμός τις ἢ σύλλογος, ὅτε δέον νὰ ἐνεργήσῃ ὅ,τι ἐπιτρέπουσιν αὐτῇ ἐπὶ συνεταριστῶν οἱ νόμοι, κατὰ τὰ κατωτέρω ρηθισόμενα. Εἰς τὰς ἐν δημοσίαις καταστήμασι συναθροίσεις δικαιοῦται νὰ ᾔνῃ παροῦσα ἡ ἀστυνομία, ἐπιβλέπουσα τὰ ἐν αὐτοῖς γινόμενα καὶ λαμβάνουσα μέτρα κατὰ τῶν ἀταξιῶν ἢ ὕβρεων, χαρακτηρίζουσα αὐτὰς ὡς ἐπ' αὐτοφόρῳ δικπρατομένους καὶ ἐν ἀνάγκῃ διαλύουσα τὴν θορυβώδη καταστάσαν συναθροισιν. Εἰς δὲ τὰς ἐν ὑπαίθρῳ γινόμενας συναθροίσεις ἡ ἀστυνομία δέον νὰ ὀρίζῃ τὸν τόπον αὐτῶν (α), ἵνα μὴ διακωλύωνται ἢ παρενοχλῶνται ἐξ αὐτῶν οἱ ἄλλοι πολῖται, δικαιοῦμένη καὶ νὰ διαλύσῃ αὐτὰς ἐν περιστάσει εἴτε θορύβου, διαταράττοντος τὴν δημοσίαν τάξιν, εἴτε ὑπερυξήσεως τοῦ πλήθους, καθιστώσης ἀδύνατον τὴν ἐπιτήρησιν. Αἱ ἐν ἰσχύει χάριν τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἀσφαλείας διατάξεις χορηγοῦσι τὸ δικαίωμα εἰς τὴν ἀστυνομικὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιβλέψεως καὶ διαλύσεως τῶν συναθροίσεων, ὅταν αὐταὶ καταστῶσι θορυβώδεις ἢ εἰς τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν ἐπικίνδυνοι (β). Ἀλλ' ἡ ἀνευ ἀνάγκης χρῆσις τοῦ δικαίωματος τούτου, ἥτοι τοῦ περιστέλλειν τὴν εἰρηνικὴν σύσκεψιν, ἠθέλην εἶναι ἐναντίον εἰς τε τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ συντάγματος. Οὐχ' ἦττον δέον νὰ συμπληρωθῶσι νομοθετικῶς αἱ ἀστυνομικαὶ διατάξεις πρὸς διακτῆρσιν τῆς κοινῆς ἡσυχίας καὶ τάξεως, καὶ πρὸ πάντων νὰ ὀρισθῇ ὁ μέγιστος ἀριθμὸς τῶν δυναμένων νὰ συνέλθωσιν εἰς μίαν τινὰ συνάθροισιν πολιτῶν· διότι τὸ σύνταγμα οὐδαμοῦ ἀναγνωρίζει, ὅτι δύνανται καὶ πάντες οἱ κάτοικοι πόλεως τινος νὰ συνέλθωσιν εἰς ἐν, ὅτε ἡ ἀστυνομικὴ ἐποπτεία ἀποδίδει οὐ μόνον ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ ματαίαν (γ).

Καὶ ἀληθῶς δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ὀργανικῶν τοῦ λαοῦ συνελεύσεων, οἷα ἐγένοντο ἐν ταῖς

ἀρχαίαις Ἑλληνικαῖς πόλεσι, γίνονται δὲ καὶ νῦν ἐν κοινότησι τῆς Ἑλβετίας, ἀλλὰ περὶ αὐτοβούλων καὶ μὴ ἀνηκουσῶν εἰς τὸν ὀργανισμὸν τῆς πολιτείας συναθροίσεων, ὧν σκοπὸς εἶναι ἡ ἐκδήλωσις γνώμης ἢ ἀπειθήσεως ἀτόμων. Συνήθως αἱ πολυπληθεῖς συναθροίσεις ὑποκινοῦνται ὑπὸ πολιτικῶν φητριῶν, εἰ καὶ οἱ πολλοὶ τῶν προσερχομένων δὲν εἶναι μεμνημένοι εἰς τὰ τῆς μυστικῆς ἐκείνων ἐταιρίας. Ἐὰν δὲ δοθῇ ἐπιτηδεία τις εἰς τὰς ἀγορεύσεις διεύθυνσις, ἐὰν ἐκλεχθῶσι ῥήτορες ἱκανοὶ νὰ κυριεύσωσι τῆς καρδίας τοῦ παρισταμένου πλήθους, τακτομένων καὶ τῶν πρὸς τοῦτο χειροκροτιστῶν, ἀναπτύσσεται τότε ἰσχυρόν τι πνεῦμα, ὅπερ πάντας συμπαράσχει καὶ ὡς ἐξωγκωμένος χεῖμαρρος ὑπερπλημμυρεῖ καὶ καταστρέφει πᾶσαν τὴν ἑτεροφροσύνην ἀντίστασιν. Καὶ ἐνδέχεται μὲν νὰ διαλυθῇ τὸ πλήθος διὰ τῆς χρήσεως τῆς βίας, ἀλλ' αἱ ἀναφύεσθαι ἰδέαι συναπέρχονται μετὰ τοῦ πλήθους καὶ εἰς ἑτέρους κύκλους διχιδίδονται· οἱ δὲ ὑπενεργήσαντες τὴν διαδήλωσιν ἀρχηγοὶ ἐκέρδησαν πολλάκις ἐν μιᾷ ὥρᾳ ὅ,τι ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπεδίωκον, καὶ ἐκτήσαντο δύνανται, πρὸς ἣν τρέμουσιν ἐνίοτε οἱ κυβερνῶντες. Ἐν μεγάλαις πολιτείαις αἱ συναθροίσεις τῶν πολιτῶν ἀποταλοῦσι πάντοτε μικρὸν τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ μέρος, ἡ δὲ κυβέρνησις δυνάττον νὰ ἔχῃ τὰ μέσα πρὸς περιστολὴν αὐτῶν. Ἀλλ' ἐν μικραῖς πολιτείαις, μάλιστα δὲ ἐν δημοκρατίαις, αἱ συνελεύσεις τοῦ λαοῦ, ἐὰν ὡς πολυπληθεῖς καὶ μετὰ τῆς δεύσης διευθύνωνται ἐνεργείας, δύνανται νὰ συγκεντρώσωσι δύνανται ἱκανὴν νὰ ἀνατρέψῃ πᾶσαν πολιτικὴν τάξιν· διότι περιβεβλημένοι ἡ φητρίας τινὸς γνώμη τὸ κάλυμμα τῆς τοῦ λαοῦ βουλήσεως, τείνει νὰ σφραγισθῇ καὶ αὐτὴν τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν. Διὰ ταῦτα ἡ θεωρία αὕτη ἀποδίδει καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς δημοκρατίαις πρὸς τὴν πολιτικὴν τάξιν ἀσυμβίβαστος· διότι ὅπου συνάθροισις τις τοῦ λαοῦ δύνανται νὰ ἀποβλέψῃ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν, ἐκεῖ ὑφίσταται οὐχὶ πολιτεία, ἀλλ' ἀναρχικὴ ὀχλοκρατία, οἷαν εἶδομεν πλειστάκις ἀναφανείσθαι μετὰ τὸ 1830 ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλβετίας (α). Ὅθεν καὶ αὐταὶ αἱ δημοκρατικαὶ κυβερνήσεις εἰσὶν εἰς τὴν ἰδρυσιν μονίμων συλλόγων ἐναντίαι (β).

Ἐν κρίσεσιν κριτοῖς, ὅτε ἐξεγηγεσμένα εἰσὶ τὰ τῶν φητριῶν πάθη, τὸ δὲ πλήθος τελεῖ εὐδιάθετον νὰ ἐρεθισθῇ, ἡ ἀπαγόρευσις τῆς συναθροίσεως, μὴ ὑποστηριζομένη ὑπὸ ἰσχυρᾶς στρατιωτικῆς δυνά-

(α) Εἶναι παράδοξος ἡ ἀδιαφορία τῆς ἀστυνομίας τῆς πρωτεύουσας, ἥτις ἀντὶ νὰ ὀρίσῃ μέρη τινὰ τῆς πόλεως, ἐν οἷς νὰ θύωνται νὰ γίνωνται αἱ ἐν ὑπαίθρῳ συναθροίσεις χωρὶς νὰ περισπᾷ τὴν προσοχὴν τοῦ κοινοῦ, ἀνέχεται αὐτὰς γινόμενας ἐν τῇ κεντρικωτέρᾳ τῶν Ἀθηνῶν πλατείᾳ, τῇ πρὸς τὴν ἐκτεταμένην εἰς ἀνεσιν καὶ διασκέδασιν τῶν φιλησυχῶν πολιτῶν.

(β) Περί τῶν καθηκόντων τῆς ἀστυνομίας ὅρα διάταγμα τῆς 31 δεκεμβρίου 1836, περὶ δημοτικῆς ἀστυνομίας, καὶ νόμον τῆς 13 μαρτίου 1849 περὶ συστάσεως διοικητικῆς ἀστυνομίας εἰς τοὺς δήμους Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς. Κατὰ τὰ ἀρθρα 34—36 τοῦ ἐρημμένου διατάγματος, αἱ ἐπὶ τῆς ἀστυνομίας ἀρχαὶ πρὶν ἢ προβῶσιν εἰς τὴν διὰ τῆς βίας διάλυσιν στασιαστῶν, ὀφείλουσι νὰ ποιήσωσι πρὸς αὐτοὺς τρεῖς προσκλήσεις διὰ τομπαῶν ἢ σάλπιγας, ὅπως ἀφ' ἐκτῶν ἀποχωρήσωσιν.

(γ) Ὁ περὶ συναθροίσεως καὶ συνεταρισμῶν νόμος τῆς Πρωσίας ὀρθῶς δὲν ἐπιτρέπει νὰ μετέχωσι τῶν συναθροίσεων αἱ γυναῖκες, οἱ μαθηταὶ καὶ οἱ μαθητευόμενοι ἐργάται.

(α) Bluntschli, allg. Staatsr. II, σελ. 535 ἐκ.

(β) Ἐν τῇ τῶν ἱακωβίνων συλλόγῳ ὁ Ρεδεσπιέρος μετὰ τῶν συνεταίρων τοῦ ἐπολεῖ πάσης τὰς περὶ νόμων, περὶ διορισμῶν ὑπαλλήλων καὶ περὶ πολιτικῶν μέτρων προτάσεις του, καὶ μόνον ἀπὸ τοῦ προδιότατο καὶ ἐγαλθάνιζε τὸ σφύρον αὐτόθι πλήθος, ἀπήρχετο εἰς τὴν ἐθνικὴν Συνέλευσιν καὶ ἡγόρευεν ἐν αὐτῇ.

μεως, ἐνδέχεται νὰ ἀποδῇ λίαν κινδυνώδης. Ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ τῆς μεταρρυθμίσεως συμποσίου ἐν Παρισίῳς ὑπῆρξεν ἡ ἐξωτερικὴ ἀφορμὴ τῆς ῥήξεως τῆς ἐπαναστάσεως, ἣτις κατεκρήμισε τῷ 1848 ἐν Γαλλίᾳ τὴν τε δυναστείαν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου καὶ τὴν βασιλείαν αὐτὴν. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ εὗρέθη παλλάκις (α) ἡ κυβέρνησις εἰς δεινὴν θέσιν ἕνεκ τῶν πολυπληθῶν συναθροίσεων. Τῷ 1848 καὶ 1849 διεγερθέντων ζωνῶν πολιτικῶν πλῆθων καὶ μεγάλων κοινωνικῶν διακρίσεων, τὸ δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι τοὺς πολίτας ἤθελεν ἀποβῆ δεινὸν κατὰ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς κοινωνίας ὅπλον, ἂν μὴ ἐλάμβανον αἱ Βουλὴ καὶ τὸ προσωρινὸν τῆς περιστολῆς αὐτοῦ μέτρον· διότι πᾶσα συνάθροισις ἀπέληγε σχεδὸν πάντοτε εἰς ἀτκρηξίαν καὶ στάσεις. Ὅθεν ὁ ψηφισθεὶς τῷ 1819 εἰδικὸς νόμος ἐπέτρεπε μὲν, ὡς καὶ πρότερον, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ συνέρχεσθαι πρὸς τὸ ὑπογράφειν ἀναφοράς, ἀλλ' ἐπρεπε νὰ γείνη τοῦτο προηγουμένως γνωστὸν εἰς τὰς ἀρχάς, πρὸς δὲ νὰ ἀναγγελλῶσιν αἱ ἡμέραι καὶ ὥραι τῶν συναθροίσεων ἐξ ἡμέρας πρότερον. Ὅπως δὲ ματαιωθῶσιν αἱ ἐνέργειαι, δι' ὧν ταραχοποιοὶ τινες συνεκάλουν εἰς ἐν μυριάδας πολιτῶν, ὠρίσθη ὅτι αἱ συναθροίσεις (meetings) ἐπρεπε νὰ γίνωνται κατὰ συνοικίας· πᾶσα δὲ συγκειμένη ἐκ πλεόν τῶν ἐκκαίδεκα χιλιάδων κατοίκων, ἐπρεπε νὰ διακριθῇ εἰς τμήματα· ἦτο δὲ ἀπηγορευμένον νὰ φέρωσιν οἱ προσερχόμενοι στολὴν στρατιωτικὴν ἢ σημαίας· οἱ δὲ μὴ ἀνήκοντες εἰς τὴν συνοικίαν καὶ παρευρισκόμενοι ἐν ταῖς συναθροίσεσιν αὐτῆς ἐτιμωροῦντο διὰ χρηματικῆς ποινῆς· αὐστηρότεραι δὲ ποιναὶ ἐπεβάλλοντο κατὰ τῶν μυστικῶν ἐταιριῶν. Ὁ νόμος οὗτος ἐπὶ πάντε μόνον ἔτη ἴσχυσε, διότι ἡ ἀνταρξία τῷ 1824 μεγάλῃ εἰς τὸ ἐμπόριον εὐτυχίᾳ ἐπανήγαγε τὴν ἡσυ-

(α) Αἱ ἐπίφοδοι συναθροίσεις κυρίως ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου Γ' ἀνεφάνησαν, ἦτοι τῷ 1765, 1768, 1779 καὶ 1780. Ἐκτοτε δὲ ἐσηματίσθησαν οἱ πολιτικαὶ συνεταϊρισμοί. Ἀλλὰ καὶ τῷ 1787 καὶ 1783 μέχρι τοῦ 1799, ὡς ἐκ τῶν διαδοχικῶν ἀκράτων ἰδεῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἐγένοντο πολυπληθεῖς καὶ ἀπειλητικαὶ συναθροίσεις, ὑποστηριζόμεναι ὑπὸ μυστικῶν ἐταιριῶν, προτιθεμένων τὴν ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων. Καὶ τῷ 1815, 1816, 1818, καὶ 1819 ἡ ὑπερτίμησις τῶν σιτηρῶν καὶ ἄλλα ὡς ἐκ τῆς ἐπιγενόμενης εἰρήνης ἐμπορικὰ δυστυχήματα ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς ἀπειλητικὰς τοῦ ὄχλου ἐπιδείξεις. Καὶ αἱ ἰδέαι τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1848 ἀντήχησαν εἰς τὰ πνεύματα ἐν Ἀγγλίᾳ· ἀλλὰ καὶ νῦν, κατὰ αὐγουστον τοῦ 1866, ἕνεκα τῆς ὑπὸ τῆς Κάτω Βουλῆς ἀπορρίψεως τοῦ περὶ ἐκλογῆς μεταρρυθμίσεως νομοσχεδίου, ἐγένετο πολυάριθμός τις ἐν Λονδίνῳ συνάθροισις, ἣτις μάλιστα καὶ εἰς καταστροφὰς ὁδῶν καὶ κτιρίων προέβη. Τὴν σήμερον κινεῖ τὴν ἐργατικὴν τάξιν τῆς Ἀγγλίας ὁ ἀνταρξωτής Βράϊτ, ὅστις ἡπείλησε τὴν κοινωνίαν, ὅτι θέλει περιέλθῃ τὸ Λονδίνον ἐπὶ καφῆλης διακοσίων χιλιάδων ἰργατῶν· μέμφεται μὲν τὴν κυβέρνησιν διὰ τὰς ἀτελείας αὐτῆς, ἀλλὰ τὸ προτεινόμενον παρ' αὐτοῦ καὶ τῶν φίλων τοῦ μέτρον τοῦ νὰ παραδοθῇ ἡ ἐξουσία εἰς χεῖρας τῶν ἐργατικῶν τάξεων εἶναι ὅλως ἀναρχικὸν καὶ διαλυτικὸν εἰς τὴν κοινωνίαν.

χίαν ἐν Ἀγγλίᾳ· ἀλλὰ καὶ μετέπειτα ἐτέθη κατὰ περιστάσεις τινὰς εἰς ἐνέργειαν. Ἐν Ἀγγλίᾳ εἶναι παλαιότατος ἀρχή, ὅτι οἱ παρευρεθέντες ἐν συναθροίσει τινὶ εἰσὶν ὑπόλογοι διὰ τὴν ἐπελθοῦσαν ἐκ στάσεως τινος ζημίαν (α). Καὶ ἐν Βελγίῳ, ὡς εἴρηται ἀνωτέρω, αἱ ἐν ὑπαίθρῳ συναθροίσεις τελοῦσιν ἐντελῶς ὑποτεταγμέναι εἰς τοὺς ἀστυνομικοὺς νόμους.

Ἐν μικραῖς πόλεσιν, οἷα ἡ τῶν Ἀθηνῶν, ἐν αἷς πάντες σχεδὸν οἱ κάτοικοι εἰσιν ἀλλήλοις γνωστοί, οὐδ' ὑπάρχει πολυπληθὴς τάξις πολιτῶν περισπωμένων ὑπὸ τῶν ἔργων αὐτῶν καὶ μὴ δυναμένων νὰ διαφωτισθῶσι περὶ τῶν δημοσίων πραγμάτων διὰ τῶν ἐφημερίδων, δὲν βλέπομεν τὴν χρείαν οὐδὲ τὴν ὠφέλειαν ἐκ τῶν δημοσίων συναθροίσεων καὶ ἀγορεύσεων· δυνάμεθα δὲ μόνον νὰ ἐξαιρέσωμεν τὴν περίπτωση τῆς ἐκλογῆς τῶν βουλευτῶν καὶ τῆς ἐξελέξεως τῶν διατελεσάντων ἤδη βουλευτῶν, ὅτε δύνανται νὰ γείνωσι καὶ ἐκλογικοὶ σύλλογοι (β). Προσθετέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι παρ' ἡμῖν δὲν δικαιοῦσιν οὔτε τοὺς κομματάρχας οὔτε τοὺς πολίτας ἀντίθετοι πολιτικαὶ ἰδέαι, αἵτινες μόναι προκαλοῦσι συζητήσεις καὶ ἀντιρρήσεις θεωρητικάς. Ὅθεν αἱ δημοσικαὶ ἀγορεύσεις, ὡς νῦν ἔχουσι τὰ καθ' ἡμᾶς, οὐδένα σπουδαῖον τῇ πατρίδι θηρεύουσι σκοπὸν, οὐδὲ προοιωνίζονται πρακτικόν τι νόμιμον ἀποτέλεσμα, τοῦ τύπου παρέχοντος ἱκανὸν ὄργανον, ὅπως ἐξελέγχωνται ἡ ἀπιστία ἢ ἡ ἀνικανότης τῶν τῆς πολιτείας καὶ τῶν δήμων λειτουργῶν.

Τοῦ ἀρθροῦ 10 λέγοντος, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔχουσι τὸ δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι, ἔπεται ὅτι οἱ ἀλλοδαποὶ δὲν δικαιοῦνται νὰ συνέρχωνται δημοσίᾳ μετ' ἀλλήλων, ἢ μετὰ Ἑλλήνων καὶ βουλευόμεναι περὶ πολιτικῶν πραγμάτων. Ὅθεν ἡ ἀστυνομία δύναται ν' ἀπαγορεύσῃ εἰς ἀλλοδαπὸν νὰ ἀγορεύσῃ ἐν ὑπαίθρῳ.

Β.

Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ δικαιώματος τοῦ συνεταϊρίζεσθαι (γ). Ἐννοοῦμεν φυσικωτάτην τὴν χρείαν τοῦ νὰ συνέρχωνται ἐκτάκτως καὶ συνδιασκέπτωνται περὶ πολιτικῶν πραγμάτων πολῖται μηδόλως πρὸς ἀλλήλους δι' ὠρισμένης σχέσεως συνδεδεμένοι, καθ' ἃ διελάβομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις. Διαφέρει ὁμῶς τούτου οὐσιωδῶς τὸ δικαίωμα τοῦ ἄνευ γνώσεως καὶ ἐγκρίσεως τῆς ἀρχῆς συνεταϊρίζεσθαι, ἦτοι τοῦ ἰδρύειν ἐταιρίαν ἢ συλλόγον.

(α) Bluntschli αὐτ. σελ. 541.

(β) Ἐν Πρωσίᾳ οἱ ἐκλογικοὶ συνεταϊρισμοὶ δύνανται κατ' ἐξαιρέσιν καὶ νὰ συνενοῶνται πρὸς ἀλλήλους.

(γ) Περὶ αὐτοῦ διαλαμβάνει τὸ 11 ἀρθρον τοῦ συντάγματος τὰ ἑξῆς· «Οἱ Ἕλληνες ἔχουσι τὸ δικαίωμα τοῦ συνεταϊρίζεσθαι, τηροῦντες τοὺς νόμους τοῦ Κράτους, οἵτινες ὁμῶς οὐδέποτε δύνανται νὰ ὑπαγάγῃσι τὸ δικαίωμα τοῦτο εἰς προηγουμένην τῆς κυβερνήσεως ἀδειαν.»

πολιτικὸν ἢ θρησκευτικὸν σκοπὸν ἔχοντας. Ἐν τούτῳ δὲ συνίσταται ἡ σημασία τοῦ δικαίωματος τοῦ ἐλευθέρως συνεταίριζεσθαι, ὅτι δικαιοῦνται οἱ πολῖται νὰ συνάπτωσιν ἑταιρίαν χάριν πολιτικοῦ ἢ θρησκευτικοῦ ἀντικειμένου καὶ νὰ ἐνεργῶσι τὰ κατ' αὐτὴν παρὰ τὴν θέλησιν τῆς κυβερνήσεως, μὴ ἐχούσης ἄλλο δικαίωμα ἢ νὰ καταδιώξῃ τὰ μέλη αὐτῆς ἀφοῦ διαπράξωσιν τι κολάσιμον· διότι ἐπὶ ἐμπορικῶν, βιομηχανικῶν, ἐπιστημονικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν ἀντικειμένων οὐδεμία παπολιτισμένη πολιτεία ὑποτίθεται ἐνδιαφερομένη νὰ ἀρνηθῇ τὴν πρὸς ἱδρυσιν ἑταιριῶν ἄδειαν, τοῦ συνεταρισμοῦ ὄντος τοῦ γονιμωτέρου τρόπου εἰς ἀνάπτυξιν καὶ αὐξήσιν τῆς ἐνεργείας, τῆς δυνάμεως καὶ τῆς παραγωγῆς τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀποτελοῦντος συνάμα τὴν βάσιν αὐτῆς τῆς πολιτικῆς κοινωνίας.

Ἐρωτῶμεν νῦν· ἀνεφάνη ἄρά γε ἄχρι τοῦδε παρ' ἡμῖν τοιαύτη τις κοινωνικὴ χρεῖα, ἡ ἐνυπῆρχε καὶ ἐν τῇ συνειδήσει τῶν πολλῶν Ἑλλήνων ἡ ἀξίωσις τοῦ νὰ συνέρχωνται ὠριμμένα καὶ γνωστὰ πρὸς ἄλληλα πρόσωπα, ἐν τακταῖς ἡμέραις καὶ ὡραῖς, ἵνα βουλευώνται, ἐν ἀγνοίᾳ ἢ παρὰ τὴν θέλησιν τῆς κυβερνήσεως, πῶς νὰ πείσωσι τὸν λαὸν νὰ καταργήσῃ λ. χ. τὸ καθεστὼς πολίτευμα ἢ νὰ μετατρέψῃ αὐτὸ εἰς δημοκρατικὸν ἢ δεσποτικόν, ἢ πῶς ν' ἀνασκευάσωσι τὰ δόγματα τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας καὶ ν' ἀνακηρύξωσιν ὅλως νέαν; Τίς γνήσιος Ἕλλην συνέλαβέ ποτε τὴν ἰδέαν, ὅτι τοιαῦται ἑταιρίαι δύνανται ἐν Ἑλλάδι, ὡς ἐνσχοῦσαι ἀπόλυτον τοῦ ἀνθρώπου δικαίωμα, νὰ ἀναθέσωσιν εἰς ἐπιτρόπους τῶν, οἷον ἱεραποστόλους, τὸ ἔργον τοῦ νὰ στήσωσιν ἐν πληθούσῃ ἀγορᾷ τὰ θρανία τῶν, ἀπ' αὐτῶν δὲ νὰ καταπολεμῶσι πικρῶς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ δόγμα ἢ πολιτικὸν σύστημα, καταδιωκόμενοι μόνον ποινικῶς ἐὰν μετὰ τὴν δημοσίαν αὐτῶν ἀγόρευσιν ἐπέλθῃ βλάβη τις κοινωνικῇ; Αἱ ἐρωτήσεις αὗται εἰσι σαφεῖς καὶ ἀλληλένδετοι, καθόσον τότε μόνον κατὰνοεῖται ἀληθῶς τὸ σπουδαῖον τοῦ φοβεροῦ τούτου δικαίωματος, ὡς λ. χ. ἐν Βελγίῳ καὶ ἐν βορείῳ Ἀμερικῇ.

Μὴ ἐννοοῦντες ἐν Ἑλλάδι οὔτε τὸ ἀκίνδυνον τῆς πλήρους τῶν πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἑταιριῶν ἐλευθερίας, ἀπεφάνθημεν ἐν τε τῇ ἐπιτροπῇ, τῇ πρὸς σύνταξιν τοῦ σχεδίου τοῦ συντάγματος, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Συνελεύσει, περὶ παντελοῦς ἀπαλείψεως τοῦ ἄρθρου τῆς ἐπιτροπῆς, ὅπερ ληφθὲν ἐκ τοῦ δανικοῦ συντάγματος, ἔφερεν ὡς ἐξῆς· «Οἱ Ἕλληνες ἔχουσι τὸ δικαίωμα τοῦ συνεταίριζεσθαι ἄνευ ἄδειας τῆς κυβερνήσεως πρὸς πάντα σκοπὸν ὑπὸ τοῦ νόμου μὴ ἀπαγορευόμενον· συνεταρισμὸς τις ὅμως δὲν δύναται νὰ διαλυθῇ διοικητικῶς, ἀλλὰ μόνον διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως.» Κατὰ τὸ ἄρθρον

τοῦτο τῆς ἐπιτροπῆς, ἡδύνατο νὰ ἱδρυθῇ ἄνευ ἄδειας τῆς κυβερνήσεως συνεταρισμὸς ἐπὶ παντὸς ἀντικειμένου, ἡ δὲ κυβερνήσις δὲν εἶχεν ἄλλο δικαίωμα ἢ νὰ ζητήσῃ τὴν διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως διάλυσιν ἐκείνου τοῦ συνεταρισμοῦ, οὐ ὁ σκοπὸς ἀπηγορεύετο ὑπὸ τοῦ νόμου. Τὸ ζήτημα ὁμῶς εἶναι, ἂν συμφέρει νὰ δύνανται πολλοὶ ὅμοι, ἄνευ γνώσεως καὶ ἐγκρίσεως τῆς πολιτείας, νὰ ἐπιδιώκωσιν αὐτοβούλως πολιτικὸν τινὰ ἢ θρησκευτικὸν σκοπὸν, μηδὲν ἄλλον χαλινὸν ἔχοντες ἢ δικαστικὴν ἀπόφασιν, κερύτουσαν αὐτοὺς ἐνόχους. Ἡ πρόσοψις αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς κυρίους Καλλιγᾶν καὶ Κόκκινον νὰ καταδείξωσιν ἐν τῇ Συνελεύσει τὰ ἐπίφοβα καὶ ὀλέθρια τῶν πολιτικῶν συνεταρισμῶν ἀποτελέσματα. Καὶ ὄντως τὸ συνεταίριζεσθαι ἐνυπάρχει μὲν ἐν τῇ κοινωνικότητι τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐν τῇ ἀνάγκῃ τῆς λογικῆς αὐτοῦ ἀναπτύξεως· ἀλλ' ἀφοῦ ἕκαστος ἄνθρωπος ὑπεβλήθη ἤδη εἰς τοὺς δεσμοὺς μιᾶς τινος πολιτείας, μόνον διὰ τῶν τακτικῶν αὐτῆς ὀργάνων ἢ καθ' ὠρισμένους ὑπὸ τοῦ πολιτεύματος περιπτώσεις δύναται νὰ ἐπιδρᾷ ἐπ' αὐτῆς ὀργανικῶς τῇ συμπράξει καὶ ἄλλων. Τὸ ἄτομον δικαιούται μὲν ν' ἀναζητῇ τὴν ἑαυτοῦ ἀνάπτυξιν ἐν τῇ αὐτοθελήτῳ αὐτοῦ ἐνεργείᾳ, ἀλλὰ τὰ συνεργαζόμενα πολλὰ ἄτομα οὐδὲν πρέπει νὰ πράττωσιν ἄνευ γνώσεως καὶ ἐγκρίσεως τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ὅφ' ἔν διατελοῦσι· διότι ἡ ἐλευθερία ἐν τῇ συμπράξει πάντων εὐρηται, οὐχὶ δὲ ἐν τῇ πίεσει τῶν πολλῶν ὑπὸ τῶν ὀλίγων, οὐδὲ ἐν τῇ τῶν παθῶν ἐξάψει, ἣν πολλάκις διαγείρουσιν οἱ ὀχλαγωγοί. Εἶναι ἀληθές, ὅτι, καθ' ἃ εἴρηται, οὐδὲν ἄλλο μέσον ὑπάρχει συντελεστικώτερον εἰς αὐξήσιν τῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου παρὰ τὸν συνεταρισμὸν, διὰ τοῦτο ὅμως ὁ συνεταρισμὸς ἀποβαίνει τὸ ἰσχυρότερον οὐ μόνον ἐπ' ἀγαθῷ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ κακῷ ἐλαττήριον. Αἱ αὐτοῦ λαμβάνουσι πᾶσαι αἱ κυβερνήσεις τὴν ἀναγκαίαν δύναμιν πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν νόμων, τῶν ἐξεικονιζόντων τὴν τοῦ πολιτικοῦ σώματος βούλησιν· διότι πανταχοῦ χάριν ἐνασκήσεως τῆς ἐξουσίας ὡς συνεταῖροι. Ἐὰν ὅμως τὸ ἀτομικὸν τοῦ συνεταίριζεσθαι δικαίωμα ἀναγνωρισθῇ ἐν πολιτείᾳ τινὶ ὡς ἀπόλυτον, ὑπάρχει φόβος ὅτι θέλουσι σχηματισθῇ ἑταιρίαις ἀντιπράττουσαι κατὰ τῆς ὀργανισμένης ἐξουσίας καὶ οὕτως ἰσχυραὶ, ὥστε νὰ κατάρξωσιν αὐτῆς ἢ καὶ ν' ἀνατρέψωσι τὴν δημοσίαν τάξιν (α).

Αἱ σκέψεις αὗται, ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων προκύπτουσιν, ἐπιβεβαιοῦνται ἐντελῶς ὑπὸ τῆς ἱστορίας. Τί ἄλλο ἦν ἡ κληθεῖσα ἐν Γαλλίᾳ ligue, ἡ ἐκτενὴς τις καὶ ἰσχυρὸς ἀντιπολιτευομένων συνεταρισμὸς, ὁ λίαν ἐπίφοβος τῇ βασιλείᾳ καταστάς καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον πρὸς τὰς δυνάμεις

τῆς πολιτείας ἀνταγωνισθεῖς; Τί ἄλλο ἦσαν οἱ τοῦ λαοῦ σύλλογοι (clubs), οἱ κατὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν ἰδρυθέντες, ἡ ὀργανισμένη ἀντιπολίτευσις, ἥτις ἐμάχετο κατὰ τῶν ὑφισταμένων θεσμῶν καὶ ἐπειρᾶτο νὰ ἐξασθενίσῃ ἡ ἀνατρέψῃ αὐτούς; Ἐντεῦθεν τὰ ὑπενεργηθέντα κατὰ τὴν 31 Μαΐου 1793 ὑπὸ τῶν συλλόγων τῶν Ἰακωβίνων καὶ Κορδελιέρων τῇ συμπράξει τῆς τῶν Παρισίων Κοινότητος, κατὰ τῆς πλειονότητος τῆς Συμβατικῆς Συνελεύσεως· ἐντεῦθεν καὶ αἱ διὰ τῆς βίας συμπλοκαὶ κατὰ τὴν 9 Θερμιδώρου τοῦ δευτέρου ἔτους καὶ τὰς 12 καὶ Γερμινάλου καὶ 1 Πρεμιάλου τοῦ τρίτου ἔτους, καθ' ἃς ὁμῶς κατίσχυσεν ἡ πολιτεία, ἐκπροσωπούμενη ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως, κατὰ τῶν ἐγερθέντων ἐκτὸς τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας συνεταρισμῶν; Ταῦτα δ' ἐξηγοῦσι καὶ διατί καθ' ὅλους τοὺς καιροὺς ἐφάνησαν οἱ πολιτικοὶ σύλλογοι ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῶν κοινοβουλευτικῶν ἀντιπολιτεύσεων καὶ πολεμούμενοι ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων. Ὁ πολιτικὸς συνεταρισμὸς μετὰ τὴν ἐλευθερωτυπίαν, εἶναι τὸ ἰσχυρότερον, ἄρα καὶ μᾶλλον κινδυνώδες μέσον ἀντιδράσεως πολιτικῆς ἢ ἀναμορφώσεως κοινωνικῆς. Ὅπως ἐπὶ τοῦ τύπου, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πολιτικῶν συνεταρισμῶν, διὰ τὸ ἀκροφαλὲς τῆς ἀκωλύτου αὐτοῦ ἐνεργείας, ἐμφανίζεται τὸ ζήτημα, ἂν πρέπει νὰ κολλάζεται διὰ προληπτικῶν μέτρων ἢ μόνον διὰ κατασταλτικῶν, καθ' ἃ βρῆθῇσονται κτωτέρω ἢ ἀναγκαίων τινῶν μέτρων χρεῖα δὲν δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ, καθ' ὅσον ἡ ἀτομικὴ ἐλευθερία ἄνευ ὁρίων δὲν εἶναι ἐλευθερία, ὡς ἀπεναντιούμενη εἰς τὴν γενικὴν ἐλευθερίαν.

Ὡς εἶδομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις, τὸ γαλλικὸν σύνταγμα τοῦ 1791 ἀντὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ συνεταριζέσθαι, περὶ ἧς προέβλεπε ὁ ἀπὸ 13—19 Νοεμβρίου 1791 νόμος, ἐπέτρεψε μόνον «τὴν ἐλευθερίαν τοῦ συνέρχεσθαι τοὺς πολίτας ἡσυχῶς καὶ ἀόπλως καὶ ὑποτάσσεσθαι εἰς τοὺς ἀστυνομικοὺς νόμους. Οὐχ ἦττον ἐξηκολούθουν ἐνεργοῦντες οἱ πολιτικοὶ σύλλογοι· καὶ ἠναγκάσθη μὲν ἡ Συντακτικὴ Συνέλευσις νὰ ψηφίσῃ διατάξεις περὶ καταστολῆς τῶν παρεκτροπῶν αὐτῶν, ἀφ' ἁφοῦ, τῇ συνδρομῇ τῶν συλλόγων, κατίσχυσαν οἱ Ἰακωβίνοι ἐν τῇ Συμβατικῇ κατὰ τὴν 31 Μαΐου 1793 τῶν Γερωνδίνων, ἠθέλησαν νὰ μεταχειρισθῶσι τοὺς συλλόγους ὡς μοχλοὺς, ὅπως ὑποτρέψωσι τὸν ἐπαναστατικὸν παροξυσμὸν καὶ καταβάλωσι πάσας τὰς ἀντιστάσεις. Τὰ ἐπισημότερα τῶν συλλόγων μέλη εἰσεχώρησαν εἰς τὰς ὀργανισμένας πολιτικὰς ἐξουσίας καὶ ἐγένοντο ὄργανα καὶ ἐρείσματα τῆς κυβερνήσεως, ἥτις συνεκεντρώθη τότε ἐν ταῖς τῆς Συμβατικῆς Ἐπιτροπῆς (Comités). Ὁ Δαντὼν καὶ ὁ Ροβεσπέρρος ἠρῶντο τὰς ἐκυτῶν δυνάμεις ἐκ τῶν συλλόγων τῶν

Κορδελιέρων καὶ τῶν Ἰακωβίνων. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ αἱ ψηφισθεῖσαι τότε αὐστηραὶ ποιναὶ κατὰ παντός, ὅστις ἤθελε πειραθῇ νὰ διαλύσῃ τοὺς πολιτικοὺς συλλόγους· ἐντεῦθεν καὶ τὸ ψήφισμα περὶ ἐπισκοπήσεως καὶ καταγγελίας τῶν ἀπίστων ὑπαλλήλων πρὸς τὴν τῆς Δημοσίας Σωτηρίας Ἐπιτροπὴν. Ἡ πτώσις ὁμῶς τοῦ Ροβεσπέρρου, γενομένη κατὰ τὴν 9 Θερμιδώρου τοῦ δευτέρου ἔτους, ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τῶν συλλόγων, ὧν τὰ μέλη ἐξεβλήθησαν ἤδη μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν ἀπὸ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Μετ' οὐ πολὺ δὲ, ἥτοι κατὰ τὴν 16 Ὀκτωβρίου 1794, ἀπηγορεύθη πᾶσα συνεννόησις καὶ ἀλληλογραφία πολιτικῶν ἐταιριῶν πρὸς ἀλλήλας· αἱ δὲ ἀποτυχοῦσαι στάσεις κατὰ τὴν 1 Πρεμιάλου τοῦ τρίτου ἔτους ἐπήνεγκον τὴν διάλυσιν τῶν συλλόγων καὶ ἄλλων τοῦ λαοῦ συναθροίσεων· τὸ δὲ σύνταγμα τοῦ τρίτου ἔτους δὲν ἐπέτρεψεν εἰς συναθροίσεις πολιτῶν νὰ προσαγορεύωνται ἐταιρίαι τοῦ λαοῦ, νὰ ἀνταποκρίνωνται μετ' ἄλλων συναθροίσεων καὶ νὰ ποιῶσι συνεδριάσεις δημοσίας. Τέλος, τὸ 37 ἄρθρον τοῦ νόμου τῆς 19 Φρουκτιδώρου τοῦ πέμπτου ἔτους διέταξεν, «ὅτι πᾶσα ἰδιαιτέρα ἐταιρία, καταγινομένη εἰς ζητήματα πολιτικὰ καὶ πρεσβεύουσα ἀρχὰς ἐναντίας εἰς τὸ σύνταγμα, θέλει κλεισθῇ (α).

Περὶ τῶν ἐπειτὰ γενομένων ἐν Γαλίᾳ διελάβομεν πραγματευθέντες περὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ συνέρχεσθαι· σημειοῦμεν δ' ἐνταῦθα, ὅτι καὶ ἡ Συνέλευσις τοῦ 1848 ἠναγκάσθη νὰ διδάξῃ ἔντονα κατὰ τῶν πολιτικῶν συλλόγων μέτρα, διότι ἐπανελήφθησαν καὶ τότε αἱ ἄλλοτε σκεναί· ὁ ἀπὸ 22 Ἰουνίου 1849 κατασταλαστικὸς νόμος εἶχε μὲν ψηφισθῇ δι' ἐν ἔτος, ἀλλὰ παρετάθη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ δι' ἑτέρου νόμου τῆς 6 Ἰουνίου ἐπὶ ἐν ἄλλο ἔτος. Καθ' ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, ἐκ τῶν μοναρχικῶν συνταγμάτων μόνον τὸ βελγικὸν λέγει ἀπολύτως ἐν 19 ἁρθρῷ οἱ Βέλγοι ἔχουσι τὸ δικαίωμα τοῦ συνεταριζέσθαι καὶ εἰς οὐδὲν προληπτικὸν ὑπόκεινται μέτρον.» Μὴ λησμονήσωμεν δὲ, ὅτι κατὰ τὰ ἄρθρα 44 καὶ 45 τοῦ βελγικοῦ συντάγματος, οὐδ' ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς ἢ διδασκαλικῆς ἐλευθερίας μέτρον τι ἐπιτρέπεται προληπτικόν· ἐξ οὗ καὶ οἱ θρησκευτικοὶ σύλλογοι τῶν μοναχῶν καὶ τῆς προπαγένδης, οἱ διατηροῦντες εἰς σφαδασμὸν τὰ πνεύματα καὶ ὑποτρέφοντες τὰς πολιτικὰς διαίρέσεις ἐν Βελγίῳ. Περὶ Ἀγγλίας διελάβομεν ἤδη ἐν τοῖς προηγουμένοις· προσθέτομεν δὲ, ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τὰ περὶ συνταρισμῶν κανονίζονται ὑπὸ τοῦ ἐκδοθέντος νόμου κατὰ τὸ τριακοστὸν ἑννακτὸν ἔτος τῆς βρασιλείας Γεωργίου τοῦ Γ', καθ' ὃν τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ συνεδριάξῃ ἐταιρία ἐν τόπῳ τινὶ δίδουσι δύο εἰρηνοδί-

και, δυνάμενοι καὶ νὰ ἀνακαλέσωσιν αὐτὴν κηρύττεται δὲ ἀνυπόχρεως καὶ ἄκυρος πᾶσα δι' ὅρκου δεδομένη εἰς ἑταίριαν ὑπόσχεσις καὶ ἀπαγορεύεται πᾶσα μυστικὴ ἑταιρία καὶ πᾶσα ἀνταπόκρισις συνεταιρισμῶν καὶ γενικὴ αὐτῶν συνάθροισις. Ἐν Ἀγγλίᾳ πᾶσα πλειόνων τῶν τριῶν προσώπων συνάθροισις, ἢ διδουσα ὑπόνοιαν διαταράξεως τῆς δημοσίας τάξεως, ἀπαγορεύεται ὡς ἀθέμητος καὶ τιμωρητέα. Δύο εἰρηνοδίκαι συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ Σερiff, ἢ τοῦ ἀναπληρωτοῦ αὐτοῦ, δύνανται νὰ διαλύσωσι παραχρῆμα πᾶσαν στασιαστικὴν συνάθροισιν (α). Ἐὰν οἱ θεωροῦντες δὲν ἀποσυρῶσιν ἐντὸς μιᾶς ὥρας ἀπὸ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀναγνώσεως τοῦ Riot act (δ) ὑπὸ τινος εἰρηνοδίκου, γίνεται χρῆσις τῆς ὕλης βίας καὶ συλλαμβάνονται οἱ ἀνθιστάμενοι.

Ἐν τῇ βορείᾳ Ἀμερικῇ οἱ συνεταιρισμοὶ εἰσιν ἐλεύθεροι. Κατὰ δὲ τὸ σύνταγμα τῆς Ἑλβετικῆς Ὁμοσπονδίας, «οἱ πολῖται ἔχουσι τὸ δικαίωμα τοῦ πραγματίζειν συλλόγους, καθ' ὅσον οὗτοι οὔτε ἐν τῷ ἑαυτῶν σκοπῷ, οὔτε ἐνεκα τῶν πρὸς τοῦτο ὠρισμένων μέσων, εἰσὶν ἔκνομοι καὶ τῇ πολιτείᾳ κινδυνώδεις· ἐν περιπτώσει καταχρήσεως τοῦ δικαιώματος τούτου ἐκδίδει τὰς ἀναγκαίας διαταγὰς ἡ νομοθετικὴ τῶν Καντονίων ἐξουσία.» Κατὰ δὲ τὰ Αὐστριακὰ θεμελιώδη δικαιώματα τοῦ 1849, «οἱ Αὐστριακοὶ ὑπῆκοοι ἔχουσι τὸ δικαίωμα τοῦ συναθροίζεσθαι καὶ τοῦ ποιεῖν συλλόγους, καθ' ὅσον ὁ σκοπὸς, τὰ μέσα καὶ ὁ τρόπος τῆς συνελεύσεως ἢ συναθροίσεως δὲν εἶναι οὔτε ἔκνομος οὔτε τῇ πολιτείᾳ κινδυνώδης· ἡ ἐνάσκησις τοῦ δικαιώματος τούτου, ὡς καὶ οἱ ὅροι, ὑφ' οἷς δύνανται ἑταιρικὰ δικαιώματα νὰ ἀποκτώνται, ἐνασκῶνται ἢ ἀπόλλυνται, ὀρίζονται ὑπὸ τοῦ νόμου.» Τὸ δὲ Πρωσσικὸν σύνταγμα φέρει, «ὅτι πάντες οἱ Πρωσσοὶ ἔχουσι τὸ δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι εἰς ἑταιρίας πρὸς τοιούτους σκοποὺς, αἵτινες δὲν ἀντίκεινται εἰς τοὺς ποινικοὺς νόμους· ὁ νόμος κανονίζει ἰδιαιτέρως, χάριν διατηρήσεως τῆς δημοσίας ἀσφαλείας, τὴν τοῦ δικαιώματος ἐνάσκησιν· οἱ πολιτικοὶ σύλλογοι δύνανται νὰ ᾔναι ὑποταταγμένοι εἰς περιορισμὸν ἢ προσωρινὰς ἀπαγορεύσεις διὰ τῆς ὁδοῦ καὶ τῆς νομοθεσίας.»

(α) Fischel la constitution d'Angleterre, I, σελ. 177 ἐπ.

(δ) Περί οὗ ὅρα ἐν 67 ἄρθρῳ. Καὶ ὁ γαλλικὸς νόμος τῆς 10 Ἀπριλίου 1834 ὀρίζει τὰς ἀρχάς, αἵτινες δικαιουνται νὰ διαλύσωσι τὰς συναθροίσεις, ἀλλὰ μόνον μετὰ τρεῖς προσκλήσεις, ὡς ἐκάστοτε προηγεῖται κρότος τυμπάνων, δύνανται νὰ ποιήσωσι χρῆσιν τῆς βίας. Οἱ μὴ ὑπακούσαντες εἰς τὴν πρώτην πρόσκλησιν τιμωροῦνται διὰ πταισματοικῶν ποινῶν, οἱ δὲ μὴ ὑπακούσαντες οὐδὲ εἰς τὴν δευτέραν τιμωροῦνται δι' ἐκπαινωρτικῶν ποινῶν καὶ, ἂν ἡ συνάθροισις ἔχει πολιτικὸν χαρακτήρα, δύνανται καὶ νὰ στερηθῶσιν ἐπὶ τρία ἔτη τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι, τοῦ λαμβάνειν δημοσίαν θέσιν, τοῦ ἐπιφορεῖν, κτλ. Περί Ἑλλάδος ὅρα ἐν 10 ἄρθρῳ.

Πλὴν τῶν παρ' ἀπάντων ἀποδοκιμαζομένων ὡς ἀθεμίτων μυστικῶν ἑταιριῶν, ὧν σκοπὸς ἐστὶ μᾶλλον νὰ πραγματτοποιήσωσιν ὅ,τι ἔχουσιν ἤδη προκποφασίσαι, ἢ νὰ διαφωτίσωσι τὰ ἑαυτῶν μέλη περὶ τοῦ πρακτικοῦ διὰ δημοσίας συζητήσεως, ὁ συνήθης τρόπος τῆς ἐξωτερικῆς τῶν πολιτικῶν συνετισμῶν ἐμφανίσεως εἶναι οἱ καλούμενοι πολιτικοὶ σύλλογοι (clubs). Τὰ πλεῖστα μέρη τῶν συλλόγων τούτων εἰσὶ συνήθως πρόσωπα καλῇ τῇ πίστει θηρεύοντα διὰ τῶν συζητήσεων κοινωνικὴν τινὰ ἰδέαν· ἀλλὰ τὰ κυριώτερα πρόσωπα, τὰ πρασκευάσαντα τὴν τοῦ συλλόγου ἰδρυσιν καὶ φροντίζοντα περὶ τῆς διευθύνσεως αὐτοῦ καὶ αὐξήσεως τῶν μελῶν μου ἀνήκουσι πάντοτε εἰς μυστικὴν μερίδος τινὸς ἑταιρίαν· αὐτὰ ὀρίζουσι καὶ τοὺς ῥήτορας, τὴν μᾶλλον εἰς τὰ ἀνθρώπινα πάθη ἀποτεινομένους ἢ εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον. Ὅθεν καὶ ἐν καιροῖς μεγάλων διχοστασιῶν καὶ ἐξάψεως τῶν πνευμάτων οἱ σύλλογοι οὗτοι δύνανται νὰ τραπῶσιν εἰς ὑφαιστείου κρατήρας, ἐπαπειλοῦντας καταστροφὴν. Κατὰ μείζονα δὲ λόγον εἰσὶν ἐπίφοβοι καὶ διαλυτέοι οἱ σύλλογοι ὅποταν ὑπάρχοντες ἰδρυμένοι ἐν διαφόροις πόλεσι, συνέχωνται μετὰ κεντρικῆς τινος ἀρχῆς εἰκονίζοντες οὕτω κράτος ἐκ κράτει. Καὶ ὁ δημοκρατικὸς Βασιγκτὼν, διὰ δύο αὐτοῦ ἐπιστολῶν ἀπὸ 30 Σεπτεμβρίου 1786 καὶ 26 Αὐγούστου 1794, μετὰ πολλῆς ἀποφαίνεται πικρίας κατὰ τῶν πολιτικῶν συλλόγων, ὅτε δὴ γινομένων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὀργάνων φιλοδόξων φατριαστῶν, ζητούντων νὰ διασείσωσι τὴν καθιστῶσαν πολιτικὴν τάξιν. Καὶ τῷ ὄντι ἐν περιπτώσει δεινοῦ τινος δυστυχήματος, ἐκτάκτου συμβάντος ἢ βουλευτικῆς ἐκλογῆς αἱ ἑκτακτοὶ συναθροίσεις (meetings), καὶ οὐχὶ αἱ ἑταιρίαι καὶ οἱ σύλλογοι, δύνανται νὰ χρησιμεύωσιν ἐνίοτε ὡς ἀλεξικέρκων πρὸς διασκέδασιν τῶν πολιτικῶν παθῶν καὶ ἐκδήλωσιν τῆς ἀληθινῆς κοινῆς γνώμης.

Καὶ περὶ θρησκευτικῶν ἀντικειμένων σύλλογοι ὑπάγονται εἰς τὴν τῶν πολιτικῶν συλλόγων κατηγορίαν χρῆζοντες καὶ αὐτοὶ τῆς ἰδιαζούσης παρὰ τῆς πολιτείας ἐποπτείας, ἐτι δὲ μᾶλλον ἐν Ἑλλάδι, ὅπου ὑπάρχει ἐπικρατοῦσα θρησκεία, οὐδ' ἐπιτρέπεται ἡ πολεμικὴ πρὸς ἀλλήλους συζήτης τῶν ὀπαδῶν τῶν ἀνεγνωρισμένων θρησκείων ἀλλ' ἐνεκα τῆς καθιερωθείσης ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως, αἱ κυβερνήσεις δὲν πρέπει νὰ θέτωσι νομοθετικοὺς περιορισμοὺς καὶ προσωρινὰς ἀπαγορεύσεις εἰς τοὺς ναοὺς θρησκευτικῶν συλλόγων, ἀρκεῖ ὅτι, ἐν ὅσῳ δὲν ἀποκτήσωσι διὰ νόμου· δικαιώματα, δὲν δύνανται νὰ ἐνεργῶσιν ἐξωτερικῶς, μὴ προστατευόμενοι ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας· ἀλλὰ κατ' οἶκον δύνανται πάντοτε νὰ ὑφίστανται. Ἐνταῦθα δέον νὰ προσθέσωμεν, ὅτι καὶ αἱ ἀνατρεπτικαὶ τῆς κοινωνίας αἱρέσεις τῶν κοινω-

λόγων καὶ κοινοκτημονιστῶν ὅθεν, Σενσιμῶν, Φουριέ, Καβιέ, καὶ ἄλλων, αἱ συνταράσσονται μετὰ τὸ 1830 τὴν Γαλλίαν καὶ διαδοθεῖσαι καὶ εἰς τὴν Ἑλβετίαν καὶ τὴν δυτικὴν Γερμανίαν, ἰσχυρὸν σύμμαχον καὶ βάθρον ἔσχον τὸν συνεταιρισμόν.

Ἐκ τῶν ἄρχι τοῦδε εἰρημένων συνάγεται, ὅτι τῶν πολιτικῶν συλλόγων, ὧν ὁ σκοπὸς καὶ τὰ μέσα ἀπαγορεύονται ὑπὸ τῆς ποινικῆς νομοθεσίας ἢ τείνουν εἰς ἀντροπὴν τῶν καθεστώτων, δικαιούται ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία, ἥτοι ὁ νόμος, νὰ ἐπιτρέψῃ οὐ μόνον δικαστικῶς, ἀλλὰ καὶ διοικητικῶς τὴν διάλυσιν, διότι ἡ ὑπαρξὶς αὐτῶν δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὴν ἀσφάλειαν καὶ εὐδαιμονίαν τοῦ μεγαλείου ὀργανισμένου συλλόγου τοῦ ἔθνους, ὃ ἐστὶν αὐτῆς τῆς πολιτείας. Πρὸ πάντων τίνα δικαιολογίαν δύνανται νὰ ἔχωσι δημοκρατικοὶ σύλλογοι ἐν μοναρχίᾳ, ἢ μοναρχικοὶ σύλλογοι ἐν δημοκρατίᾳ, οἱ σύλλογοι πρὸς ἐπικράτησιν τῆς κοινοκτημοσύνης;

Μετὰ μικρὰς συζητήσεις ἐν τῇ Συνελεύσει, ἐψηφίσθη τὸ νῦν 11 ἄρθρον, κατὰ πρότασιν τοῦ κ. Σκράβα (α). Κατὰ τὸ ἄρθρον τοῦτο, τὸ μὴ ἔχον τὴν περικοπὴν τοῦ βελγικοῦ συντάγματος «ὅτι εἰς οὐδὲν προληπτικὸν μέτρον ὑπόκειται,» δὲν εἶναι τὸ δικαίωμα τοῦ συνεταιρίζεσθαι ἀπόλυτον, Τούναντιον τὸ ἡμέτερον ἄρθρον λέγει, «ἐν τῷ συναθροίξεσθαι οἱ Ἕλληνες πρέπει νὰ τηρῶσι τοὺς νόμους τοῦ κράτους.» Ἡ καὶ τοι ἐγκρύπτοντα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν τῷ βάρει συνεταιρισμῶν τῶν θεμελιωτῶν αὐτοῦ, εἶναι πᾶς τις δεκτὸς, δύναται νὰ ἀνεχθῇ ἡ κυβερνήσις, ἐν ἡρέμῳ τῶν πραγμάτων καταστάσει ὅταν τὸ ἀντικείμενον αὐτοῦ δὲν ἀντιβαίνει εἰς τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν, ἐξομολογοῦσα αὐτὸν πρὸς τὰς κατὰ τὸ 10 ἄρθρον συναθροίσεις· διὸ καὶ αἱ ἀναφοραὶ τῶν συλλόγων δὲν πρέπει νὰ γίνωνται δεκταὶ ὡς ἐξ ἠθικοῦ προσώπου πηγάζουσαι, ἀλλ' ἀπλῶς ὡς φέρουσαι ὑπογραφὰς ὀρισμένων ἀτόμων.

Ἀλλὰ τὸ δικαίωμα τῆς πολιτείας τοῦ καταστέλλειν καὶ ἐπιτερεῖν τοὺς πολιτικοὺς συλλόγους (clubs) (β) δὲν πρέπει νὰ προχωρῇ μέχρι τοῦ νὰ διακωλύσῃ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πολιτικῶν μερίδων καὶ τὴν τάσιν τῶν πολιτῶν εἰς βελτίωσιν καὶ ἀναμόρφωσιν τῶν θεσμῶν καὶ τῆς διοικήσεως τῆς πολιτείας. Τὰ ἐκ τοῦ συναιτερισμοῦ πλεονεκτήματα, ἐξεταζομένου ὑπὸ γενικὴν ἑποψίαν ἐπαναλαμβάνο-

μεν ὅτι εἶναι ἀνατρίβητα. Ὁ συνεταιρισμὸς ἐρείδεται ἐπ' αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἐμπνεούσης αὐτῷ ὡς ἀκάθεκτον χρεῖαν καὶ ὡς ἀπόλυτον ὄρον τῆς ὑπάρξεως, τελειώσεως καὶ εὐδαιμονίας αὐτοῦ τὴν εὐτυχὴ ἀνάγκην νὰ τελῇ ἡνωμένος μετὰ τῶν ὁμοίων αὐτοῦ, νὰ προσθέτῃ τὴν ἰδίαν ἐνεργητικότητά εἰς τὴν τῶν ἄλλων καὶ ν' ἀνταλλάσσῃ μετ' αὐτῶν τὰς σκέψεις καὶ τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ. Ὅθεν καθῆκον τῆς πολιτείας εἶναι νὰ ἀφίνη ἐλευθέρους τοὺς μὴ ἀνταγωνιζομένους πρὸς τὴν ὕλικὴν ἢ ἠθικὴν αὐτῆς ὑπαρξίν συνεταιρισμοῦς, μάλιστα δὲ καὶ νὰ ὑποβοηθῇ αὐτοὺς διὰ παντὸς τρόπου. Εἰς αὐτοὺς ὀφείλεται ἡ διὰ τῶν σιδηροδρόμων, τῶν ἀτμοκινήτων καὶ τῶν τηλεγράφων ἀναπτυχθεῖσα κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους ἐκπληκτικὴ μεταξὺ τῶν ἔθνων συγκοινωνία. Ὅπόσον δὲν πρήχθη ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ περὶ καταρτίσεως τῶν προστακτικῶν τῆς ἐγγωρίου γεωργίας νόμων ζήτημα ὑπὸ τὸ περὶ τούτου συλλόγου, κατὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ τοῦ πρωθυπουργοῦ Ροβέρτου Πήλ; Τίς ἡ γονιμωτέρα πρὸς διάδοσιν τῶν ἀρχῶν τοῦ Εὐαγγελίου παρὰ τὴν τῆς ἐν Ἀμερικῇ βιβλικῆς ἐταιρίας;

Τοιοῦτοι συνεταιρισμοὶ δύνανται νὰ ἔχωσι σκοπὸν εἴτε ἀτομικὴν εἴτε δημοσίαν τινὰ ὠφελειαν. Ἐπὶ τῶν ἰδιωτικῶν ἐταιριῶν, ἀστυκῶν ἢ ἐμπορικῶν, οὐδὲν πρὸς νὰ ἀναμιγνύηται ἡ πολιτεία, διότι ἱκανὴν εὐρίσκουσιν οἱ τρίτοι ἐγγύησιν ἐν τῇ εὐθύνῃ τῶν προσωπικῶς ἐνεχομένων συνεταιρίων. Μόνον δὲ εἰς τὰς ἀωνόμους καὶ ἄλλας παραπλησίαις ἐταιρίας, οἷα λ. χ. ἡ περὶ συστάσεως δημοσίας τραπέζης, ἀποβάνει ἀναγκαία ἡ τῆς πολιτείας ἀνάμυξις καὶ ἐπιτήρησις, ὡς μὴ εὐθυνομένων τῶν συνεταιρίων ὑπὲρ τὸ καταβληθὲν παρ' ἐκάστου αὐτῶν κεφάλαιον, κατὰ πᾶσαν δ' ἄλλην περίστασιν εἶναι προτιμότερον τοῦ προληπτικοῦ τὸ κατασταλαστικὸν σύστημα, μὴ ὀφειλούσης μηδὲ δικαιουμένης τῆς πολιτείας νὰ κηδεμονεύσῃ τοὺς πολίτας καὶ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν κυβερνητικὴν εὐθύνην ἀντὶ τῆς τῶν ἀτόμων ἐπὶ πραγμάτων ἀναγομένων ἀποκλειστικῶς εἰς ἰδιωτικὰ συμφέροντα.

Τὰ δὲ χάριν δημοσίας ὠφελείας ἰδρύματα εἰσι πρότωπα ἠθικά, ὧν ἡ ὑπαρξὶς ἐπιτρέπεται ὑπὸ τῆς πολιτείας χάριν εἴτε γενικοῦ εἴτε ὁμάδος τινὸς προσώπων συμφέροντος· συνίστανται συνήθως εἰς συνεταιρισμὸν συγκαίμενον ἐκ πολλῶν προσώπων, ἡνωμένων μετ' ἀλλήλων ἕνεκα κοινοῦ τινος σκοποῦ, οἷα εἶσι τὰ νοσοκομεῖα, πτωχοκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα, ἐπὶ ἐνεχόρῳ δανειστήρια, κτλ. Ἐὰν εἰς τὰ καταστήματα ταῦτα ἀρκεῖ ἡ τῆς κυβερνήσεως ἄδεια ἢ ἀπαιτεῖται νομοθετικὴ ἐγκρίσις, τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς σπουδαιότητος τῶν ἔργων καὶ δικαιωμάτων αὐτῶν καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῆς ἐξῆς σκέψεως. Ἐὰν διὰ

(α) Ὁρα συζητήσεις ἐν ἐπισ. ἐφημ. τῆς Συνελεύσεως. σ', σελ. 107—126 καὶ 147—148.

(β) Ἡ λέξις club ἀλήθη ἐν τῇ ἄλλῃ Εὐρώπῃ ἐκ τῆς Ἀγγλίας, σημαίνουσα ἀρχικῶς εἶπε καὶ τὰ cercles τῆς Γαλλίας καὶ τὰ casinos τῆς Γερμανίας, ἥτοι χάριν ἀναψυχῆς καὶ τέρψεως συλλόγοις, εἰς οὓς συνήθως δὲν γίνονται δεκτὰ νέα μέλη, εἰμὴ διὰ ψηφοφορίας τῶν ὑπαρχόντων. Ἀλλ' ἐν Γαλλίᾳ, καὶ γενικώτερον νῦν ἐν Εὐρώπῃ, clubs λέγονται οἱ πολιτικοὶ σύλλογοι.

τοῦ νέου κατὰστήματος ἰδρύηται νέα τις ἰδέα, ἥτοι ἰδιός τις κοινωνικός θεσμός, συνεπαγόμενος ἰδία δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις τρίτων, ἀνάγκη νὰ ἀποφινθῇ περὶ αὐτοῦ ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία· ἐὰν ὅμως πρόκειται νὰ γείνη νέα ἐφαρμογὴ ὑφισταμένου ἤδη θεσμοῦ, τότε ἀρκεῖ καὶ ἀπλοὺν διάταγμα. Τὰ ἐγκριμένα ὑπὸ τῆς πολιτείας συμφέροντα τῶν ἠθικῶν τούτων σωμάτων λαμβάνουσι χαρακτηριστὰ ἔργων δημοσίου ὠφελείας, ἀπαιτουμένου καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τοῦ κατὰ τὸ 17 ἄρθρον τοῦ συντάγματος προνομίου τῆς ἐπὶ ἀποζημιώσει καταλήψεως τῆς τῶν ἰδιωτῶν περιουσίας· ἀλλ' ἡ πολιτεία δικαιούται, κατὰ τὴν ἑαυτῆς κρίσιν, νὰ τροποποιήσῃ ἢ καὶ διαλύσῃ αὐτά, χωρὶς νὰ θεωρῇται ἡ περιουσία αὐτῶν, ὡς ἡ τῶν ἰδιωτῶν, ἀπρόσβλητος (α). Τὰ ἠθικὰ ταῦτα σώματα δὲν πρέπει νὰ συγχέωμεν πρὸς τοὺς προκαίρους συνεταιρισμοὺς, περὶ ὧν διελάβομεν ἀνωτέρω. Ταῦτά εἰσι θεσμοὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ, ὑπερκαίμενοι ὡς τοιοῦτον εἰς τὴν νομοθετικὴν καὶ διοικητικὴν αὐτῆς δικαιοδοσίαν. Μόνον ἐν Βελγίῳ, διὰ τὸ ἀπόλυτον τοῦ δικαιώματος τοῦ συνεταιρίζεσθαι, πᾶσα ἑταιρία δύναται ν' ἀποτελέσῃ νομικὸν πρόσωπον, ἔχον τὴν ἱκανότητα τοῦ ἀποκτῆν καὶ διατιθέναι περιουσίαν· ἐντεῦθεν ὅμως καὶ ἡ πολυπλασίαισι τῶν συλλόγων τῶν μοναχῶν, ὡς προεῖρηται, ἡ διατηροῦσα κοινωνικὴν τινα ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ φλεγμονήν.

Κατὰ πρότασιν τοῦ κ. Κυπαρίση, ἐτέθη ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς Συνελεύσεως, μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ 44 ἁρθροῦ, «ὅτι οἱ ὅρισμοί αὐτοῦ δὲν ἐκτείνονται εἰς τὰς συνήθεις πολιτικὰς καὶ ἐμπορικὰς ἑταιρίας, ἀλλ' αὗται θέλουσι διέπεσθαι καὶ τοῦ λοιποῦ ἀπὸ τοῦ ἰσχύοντος ἀστικῶν καὶ ἐμπορικῶν δίκαιον.» Ἰσως ἡ ἐξήγησις αὕτη ἦτο περιττή, ὡς ὑπονοούμενη διὰ τῆς περικοπῆς τοῦ ἁρθροῦ «τηροῦντες τοὺς νόμους τοῦ Κράτους.» Καὶ ἐν Βελγίῳ, ὅπου μάλιστα τὸ δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι εἶναι ἀπόλυτον, τὸ Ἀκυρωτικὸν ἀπεφάνθη, ὅτι αἱ ἀνώνυμοι ἑταιρίαι ἐξακολουθοῦσιν ὑποκείμεναι εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ἐμπορικοῦ νόμου, τὰς ἀπαιτούσας τὴν προηγουμένην τῆς κυβερνήσεως ἄδειαν, διότι ἀπολαύουσιν οὐ μόνον τῶν ὠφελειῶν τοῦ κοινοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐξαιρετικοῦ προνομίου ὅτι οἱ μέτοχοι αὐτῶν δὲν θέλουσιν ἦναι ἀλληλεγγύως ὑπεύθυνοι πρὸς τοὺς τρίτους, ἀλλὰ θέλουσιν ἐνέχεσθαι μόνον διὰ τὸ ποσὸν τῆς μετοχῆς τῶν.

ΔΙΟΜΗΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΟΥ.

ΠΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΕΝ ΑΜΕΡΙΚῇ.

(Συνέχεια. Ἰδε φυλλάδιον 413.)

Γ'.

Εὐθυμία ἐν Ἀμερικῇ.

Αἱ εὐθυμίαι δὲν εἶναι πολλὰ κοιναὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ἀλλὰ καὶ ὀλίγοι οἱ ἐκζητοῦντες αὐτάς. Ὄταν τις καταναλώσῃ κοπιῶν ὁλόκληρον ἡμέραν εἰς ἐμπορικὰς περισπασμοὺς, ἔχει ὄρεξιν νὰ εὐθυμήσῃ τὸ ἑσπέρας; Αἱ εὐθυμίαι ἀπαιτοῦσι καὶ καιρὸν καὶ χρήματα, καὶ τιμωροῦσι τὸν θυσιάζοντα τὰς ὥρας τῆς ἐργασίας εἰς τὸν βωμὸν αὐτῶν. Καθὼς προεῖπομεν, ἐπειδὴ αἱ ἐκ κληρονομίας περιουσίαι εἶναι σπάνιαι εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ἕκαστος ἀγωνίζεται νὰ κατασκευάσῃ τοιαύτην· διὸ καὶ ἕκαστος ἐννοεῖ ὅτι ἀληθὴς ἀνακούφισις τοῦ κόπου εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ κέρδος. Τὸ Νεοεβόρακον αὐτὸ, οἱ Παρίσιοι, λέγω, οὗτοι τῶν Ἰνωμένων Πολιτειῶν, ἔχει ὀλίγιστα θέατρα· ἀλλ' οὔτε καφεπωλεῖα εὐρίσκεις ἐκτός τινων bar-rooms, ὅπου οἱ εἰσερχόμενοι, ἰστάμενοι ὄρθιοι πλησίον τοῦ πωλητοῦ, ῥοφοῦσι brandy, sherry, whisky ἢ brandy cocktail, κροκαλίζοντες ἐνταυτῷ καὶ τεμάχια διπύρου καὶ τυροῦ.

Ἡ κερδοσκοπία ὅμως, ἥτις ὠφελεῖται καὶ ἀπὸ τῶν ἐλαχίστων, προσπαθεῖ νὰ εἰσγάγῃ τρόπους εὐθυμίας. Τί γίνεται τὸ ἑσπέρας ὁ ἀναρίθμητος λαὸς, ὁ κατακλύζων τὴν ἡμέραν τὰ ξενοδοχεῖα τῆς ἀχανοῦς ἐκείνης πόλεως; Τὸ πλῆθος τῶν ξένων κλείνεται τάχῃ εἰς τὰ δωμάτια αὐτῶν, ἢ παρακάθηνται εἰς τὰς αἰθούσας τῶν συναναστροφῶν τῶν ξενοδοχείων; Οἱ Ἀμερικανοὶ οὐδέποτε λησμονοῦσι τὸ δόγμα τοῦτο· «Ἡ περιουσία δὲν κατασκευάζεται, ἀλλὰ οἰκονομεῖται.» Εἰς τοὺς Παρισίους συρρέουσι ξένοι ὅπως δαπανήσωσιν, εἰς τὸ Νεοεβόρακον ὅμως ἔρχονται ὅπως θησχυρίσωσιν. Ἄρα καὶ περὶ εὐθυμίας ὅταν πρόκειται εἰς τὴν Ἀμερικὴν, οὐδεὶς συγκατανεύει νὰ δαπανήσῃ πολλὰ· μία δραχμὴ καὶ τεσσαράκοντα λεπτά, ἰδοὺ ὁ μέγιστος ὅρος τῆς δαπάνης.

Ὁ Βαρνούμ πρῶτος ἐννοήσας τὴν ἀλήθειαν ταύτην, συνέστησεν εἰς Νεοεβόρακον περίφημον μουσεῖον, ὅπου ἀντὶ μιᾶς δραχμῆς καὶ τεσσαράκοντα λεπτῶν περιέρχεσαι τρία μεγάλα πτώματα, περιέχοντα παντοειδῆ περίεργα, ἅμα δὲ καὶ τινὰ ραινόμενα, ἥτοι τὸν Tom-Pouce (1), τὴν γενειοφόρον γυναῖκα, τὰ συγκεκολλημένα παιδία (2) τοὺς Ἀτζέκους, τὴν γιγάντειον γυναῖκα, τὴν ὁμιλοῦσαν καὶ λέγουσαν παπα καὶ μαμα φώκην, τοὺς Ἑσκιμώας καὶ ἄλλα τοιαῦτα, πρὸς τούτοις δὲ καὶ καμψὸν θέατρον, ὅπου

(α) Serrigny, αὐτ. σελ. 495 ἐπ.

(1) Νάνος.

(2) Πανδ. τόμ. Β' σελ. 185.